

જોન માર્ટિન મેકવાન

જન્મતારીખ	: ૨૧-૧-૧૯૪૨
વતન- ગામ	: ઓડ
અભ્યાસ	: વ.ફા., એસ.એસ.સી. પી.ટી.સી.
પત્નીનું નામ	: કાંતાબહેન મેકવાન
પિયર	: બેડવા
લગ્નતારીખ	: ૩૧-૫-૧૯૬૬
કામગીરી-ધર્મવિભાગો (તાબો)	: પેટલાદ
ગામો	: પેટલાદ ધર્મવિભાગનાં ગામો
મિશનરીઓ (ફાધરો) સાથે	: ફાધર બાસ્તોન, ગોરોસ, વિલિયમ, હિલ

જોનભાઈના બાપુજી તથા મોટાભાઈ બંને કેટેકીસ્ટ હતા. એસ.એસ.સી પછી વડોદરામાં એલંબિક ગ્લાસમાં નોકરીએ લાગી ગયા પછીય મન માનતું નહોતું કેટેકીસ્ટ બનવું છે આવી ગડમથલ મનમાં સતત ચાલ્યા કરે. બે કારણો હતાં: એક તો બાપુજીનું સેવાભાવી જીવન જોનભાઈને આકર્ષતું હતું. બીજું, નાનપણમાં આમોદની શાળામાં ભણતા હતા ત્યારની એક ઘટના. તેમના શિક્ષક હતા સિલ્વેસ્ટર પીયૂષ વાઘેલા. કોઈ કારણસર બાળ જોન ઉપર ખીજાયા. શિક્ષકે ખીજ કાઢી લાત દ્વારા નાનકડા જોન ઉપર. એ ક્ષણથી બાળ જોનના મનમાં ઘર કરી ગઈ 'મિશનના માસ્તર' બનવાની ઝંખના. 'સાહેબની જેમ હુંય શિક્ષક બનીશ પણ ક્યારેય છોકરાંઓને મારીશ નહીં.' આ ઝંખના જોનભાઈને એલંબિકમાં ટકવા નહોતી દેતી. આખરે નોકરીને અલવિદા કહીને ફાધરો સાથે કામ કરવા જોડાઈ ગયા. કેટેકીસ્ટ તરીકે નિમણૂક મળી પેટલાદ ધર્મવિભાગના રંગાઈપુરા ગામમાં. પેટલાદ ધર્મવિભાગમાં આડગ્રીસ વરસની નોકરી દરમિયાન સાહેબે પાછું વાળીને નથી જોયું. ફાધરો સાથેના અનુભવોની વાત કરતાં જોનભાઈ ખૂબ અહોભાવથી જણાવે છે, 'ફાધરો સાથેનો મારો સંબંધ બાપ-દીકરાનો હતો. જીવનના દરેક ક્ષણે સમયમાં ફાધરો મારી પડખે ઊભા રહ્યા છે. મારા દુઃખમાં મારા તારણહાર બનીને આવ્યા છે. પૈસાને કારણે ક્યારેય મારું કામ અટકી નથી પડ્યું.'

ફાધરો સાથે કામ કરવાની તકલીફ નથી પડી. ફાધરોની આજ્ઞાને બાળસહજ સ્વીકારી પણ લીધી છે અને બાળહઠની જેમ જીદ કરીને નકારી પણ છે. એ બંને પરિસ્થિતિમાં ફાધરોએ તો મને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ જ આપ્યો છે. કોઈ કારણસર ફાધર ગુસ્સે થયા હશે પણ થોડી ક્ષણો પૂરતા. ક્યારેક નાસીપાસ થઈ જઈ ત્યારે ફાધરનું જીવન જોઈને નવા જોમજુસ્સાથી કામે લાગી જતો હતો. કેટેકીસ્ટ તરીકે મારી નોકરી ચોવીસ કલાકની હતી. મારું કામ છોકરાંઓને ભણાવવાનું અને તેમને ધર્મનું શિક્ષણ આપવાનું જ નહોતું. સમાજસુધારણાનું કામ પણ અમારું હતું. સમાજ સુધારણા ઉપરાંત લોકોને આર્થિક લાભ થાય તેવાં સરકારી કામોને પણ સહકાર આપવાનું કામ માસ્તરનું હતું. પરંતુ અમને ક્યારેય થાક નહોતો લાગતો કારણ, ફાધરો એટલી બધી મહેનત કરતા હતા કે, અમને ધર્મશિક્ષકોને ક્યારેય એવું નહોતું લાગતું કે અમારો ઉપયોગ થઈ રહ્યો છે. સમર્પણભાવનાથી અમે કામ કરતા હતા. હા, દરેક ગામમાં અલગ અલગ સ્વભાવના, અલગ જરૂરિયાતોવાળા, અલગ માનસ ધરાવનારા, લોકો સાથે કામ કરતી વખતે કુનેહપૂર્વક કામ કરવું પડતું હતું. પણ અમે એમાંય પાવરદા બની જતા હતા. આગળ કહું તેમ, ફાધરો સાથે તો અમે આજ્ઞાંકિત જ બની રહેતા હતા પરંતુ ક્યારેક અમારી મનમાની ય કરી લેતા હતા. ફાધરો એનો સ્વીકાર પણ કરતા હતા. હું એક ઘટના કહું. હું ઈસરામામાં હતો તે અરસામાં એટલે લગભગ ૧૯૭૨માં ફાંગણીમાં હિંદુ વિશ્વ પરિષદ ભરાઈ હતી. એની અસર ગામમાં પણ થઈ. ખ્રિસ્તીઓની કનડગત થવા લાગી હતી. એ અરસામાં ફાધર ગોરોસે મારી બદલી ફાંગણી કરી. મને ત્યાં તાત્કાલિક પહોંચી જવા આદેશ આપ્યો. મેં ત્યાં નહીં જવાનો હઠાગ્રહ કર્યો. ફાધર મારા ઉપર ગુસ્સે

ભરાયા. પાસેના ટેબલ ઉપર હાથ પછાડીને કારણ પૂછવા લાગ્યા. મેં કોઈ સ્પષ્ટતા ના કરી પણ ‘મારે જવું નથી નો’ ફરી રાગ આલાપ્યો. ફાધર માની ગયા. મારી બદલી બંધ રાખી. આવો હતો ફાધરનો ધર્મશિક્ષકો સાથેનો નાતો. ૧૯૭૩ ફરી મારી બદલી ફાંગણીમાં કરી. વડીલ ધર્મશિક્ષક વિલિયમસાહેબને મેં કહ્યું, ‘સાહેબ. મારે શું કરવું? મને તો ત્યાં જવાની જરાય ઈચ્છા નથી.’ સાહેબે મને કહ્યું, ‘જોન, ફાંગણી ગામ બચાવવું હોય તો તું જા.’ વિલિયમસાહેબનું આ વિધાન પવિત્ર આત્મા દ્વારા આહવાન આપવું હોય તેમ મેં અનુભવ્યું અને હું ફાંગણી ગયો.

શરૂઆતમાં ખૂબ હેરાનગતિ થઈ પણ હું મક્કમ હતો. ગયા પછી તો ગામમાં મેં તેર વરસ કામ કર્યું. કેવા અનુભવો થયા એ પણ કહું. જુવાનિયાઓ મારા કામમાં વિઘ્નો નાખ્યા કરે. તપશ્ચર્યુ દરમિયાન કૂસના માર્ગની ભક્તિમાં અવાજ કરીને વિક્ષેપ કરે. છોકરાંઓને પ્રાર્થના શીખવાડું કે ભજનો ગવડાવું ત્યારે મોટા અવાજે વાજુપેટી વગાડી પરેશાન કરે. હું એ બધા તરફ આંખ આડાકાન કરે રાખું. એવામાં એક બીજી ઘટના બની. હું રહેતો હતો એ ઘરનો મોટો વાડો હતો. એમાં અમે ફૂલછોડ વાવેલાં. બે દિવસ અમારે સહપરિવાર પેટલાદ આવવાનું થયું. ફાંગણી પાછો ફર્યો ત્યારે આખો વાડો ઉજ્જડ થઈ ગયેલો. મને મારાં સંતાનો મારાથી વિખૂટા પડી ગયાં હોય એટલો સંતાપ થયેલો. પણ મેં હાર માન્યા વિના, ઝઘડો કર્યા વિના કામ કર્યું રાખ્યું. મને લાગે છે એ ઘટના પછી એ લોકોની હિંમત વધી ગઈ. માસ્તર છે એ શું કરવાના? એક રાતે મારા ઘરની પરસાળમાં રાખેલા એક સફેદ બોર્ડ ઉપર મારા અને મારા ઘરનાં સભ્યો વિશે એલફેલ લખાણ લખી ગયા. સવારના પહોરમાં ઘરમાંથી બહાર નીકળતાં મારી નજર પાટીયા ઉપર પડી. હવે મારામાંનો શિક્ષક સજાગ થઈ ગયો. ઈસુ પણ આવા અન્યાય સહન કરવાની વિરોધમાં હતા. મારા માંહલાએ કહ્યું, ‘જોન હવે ચૂપ ના રહેવાય.’ મહોલ્લામાં આવીને ઊંચા સાદે કહ્યું, ‘તમે લોકોએ મારી સહનશક્તિની હદ લાવી દીધી છે. હવે હું ચૂપ નહીં રહું. પોલીસકેસ કરીશ. જેણે આ કર્યું છે એને સજા કરાવીને જ જંપીશ.’ આવું કહીને મહોલ્લામાં રહેતા અને મારી સાથે કામ કરતા ધર્મશિક્ષક વિલિયમને લઈને ગામના મોભી રણછોડભાઈ પટેલ પાસે ગયો. એમને વિગતે વાત કરી. એમણે કહ્યું, ‘માસ્તર તમતમારે નિરાંત ઘેર જાઓ. હવે પછી આવું નહીં થાય. જેણે આ કર્યું છે એને સજા થશે જ.’ હું ઘેર ગયો. દિવસ આખો પસાર થઈ ગયો. અડધી રાતે ઘરે ટકોરા પડ્યા. મેં બારણું ખોલ્યું. સામે રણછોડભાઈ અને વિલિયમભાઈ. બંને બોલ્યા, ‘ચાલો સાહેબ મારી હારે.’

મેં અચરજતાથી પૂછ્યું, ‘ક્યાં?’

રણછોડભાઈ બોલ્યા: ‘ચોરામાં.’

ચોરામાં જવા એમની સાથે નીકળ્યો. ચોરામાં જતા પહેલાં રણછોડભાઈએ મહોલ્લાનાં ત્રણ ઘર આગળ જઈને બારણું ખખડાવ્યું. જે તે છોકરાઓને ઘરની બહાર કઢાવી ચોરામાં લઈ ગયા. ચોરામાં લઈ જઈને ત્રણેયની પૂછપરછ કરી. ત્રણેય જણાંએ મળીને પાટિયા ઉપર એલફેલ લખવાનું કામ કરેલું. ખૂબ માર્યા એમને. છોકરાઓ અને મહોલ્લાવાસીઓ રાડ ખાઈ ગયા. ‘મિશનના માસ્તર’ની એક ધાક પેસી ગઈ. એ દિવસ પછી ગામમાં કોઈ કનડગત નથી થઈ. રહ્યો ત્યાં સુધી ખુમારીથી રહ્યો છું. વિશ્વ હિંદુ પરિષદને કારણે થોડો સમય ગામમાં પરિસ્થિતિ તંગ રહી પરંતુ ગામના લોકો સમજી ગયા. લડી-ઝઘડીને કોઈનુંય ભલું થવાનું નથી. હિંદુઓ સાથે પણ ઘરોબો કેળાવાઈ ગયેલો. ફાંગણી સિવાય બીજા કોઈ ગામમાં મને હેરાનગતિનો સામનો નથી કરવો પડ્યો. ગામમાં લોકોનો દરેક પ્રકારનો સહકાર મળતો હતો. ગામના તમામ વર્ગના આગેવાનો સાથે મળીને અનેક રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓ કરતો હતો. સરકારની ‘ફુડ ફોર વર્ક’ યોજના દ્વારા માટી કામ, તળાવ બનાવવાનું કે રસ્તા બનાવવાના કાર્યમાં ગામના ગરીબો માટે વિકાસ અને આર્થિક ઉપાજન એમ બંને રીતે ફાયદાકારક બની રહેતી.

ફાંગણીમાં શિક્ષક અને આચાર્ય તરીકે વરસો સુધી કામ કર્યું છે. બાળકોમાં સર્જનાત્મકતાનો વિકાસ થાય એ માટે ખાસ પ્રવૃત્તિઓ કરતો હતો. હું ફાંગણીમાં ગયો એ વરસે જ ફાધરે સંખ્યાના અભાવના કારણે શાળા બંધ કરવાનું વિચારેલું. મેં ફાધરને કહ્યું, ‘ફાધર, આટલું વરસ ખમી જાઓ. આવતા વરસે નિર્ણય લેજો.’ ફાધર માની ગયા. લોકો સાથેના સંપર્કો અને શાળાની પ્રવૃત્તિઓને કારણે વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં વધારો થતો ગયો. પરંતુ ગામમાં બોર્ડની સ્કૂલ હોવાના કારણે આપણી સ્કૂલમાં બાળકોની સંખ્યા ધીમે ધીમે ઓછી થવા લાગી. આખરે ૧૯૮૦માં ૧

થી ૪ ધોરણની પ્રાથમિક શાળા બંધ કરી. શાળાના કામકાજ ઉપરાંત ધર્મશિક્ષક તરીકે પણ ગળાડૂળ કામ કર્યું છે. વહેલી સવારે 'મીસ' થાય. એમાં ભાગ લેવા માટે મહોલ્લાવાસીઓને ઘેર ઘેર જઈને જગાડવાનું કામ કરવાનું. ક્યારેક લોકોનાં મહેલાં સાંભળવાં પડે. લોકોની ધાર્મિક બાબતોની કાળજી રાખવાની, કોઈ બિમાર હોય તો એમને અંત્યાભંગ સંસ્કાર મળી રહે તેની હું ખાસ તકેદારી રાખતો હતો. મહિલામંડળ ચલાવવું, અઠવાડિયે એકવાર સિસ્ટરો આવે ત્યારે એમને ડિસ્પેન્સરી ચલાવવામાં મદદ કરવી, રોજ સાંજ મહોલ્લામાં પ્રાર્થના કરાવવી, દર રવિવારે લોકોને ભેગાં કરીને તાબાના દેવળમાં લઈ જવાનાં.

ખ્રિસ્તી ધર્મના આગમન સાથે લોકોમાં જેમ જેમ શિક્ષણનો વ્યાપ વધતો ગયો તેમ તેમ લોકો સજાગ બનવા લાગ્યા. ફાધરો કુટિવાજો અને અંધશ્રદ્ધા અંગે કડકાઈથી કામ લેતા હતા. ધર્મશિક્ષકો પણ એનો વિરોધ કરતા હતા. એને કારણે અંધશ્રદ્ધા, કુટિવાજો ધીમે ધીમે નેસ્તનાબૂત થવા લાગ્યા. પરંતુ મારે તમને એક વાત ખાસ કહેવી છે જેનો એક ધર્મશિક્ષક તરીકે મને ખૂબ વસવસો રહે છે. અમારા પેટલાદમાં આજની તારીખેય લગ્ન, મકાનનું વાસ્તુ, ઉદ્ઘાટન, મરણ જેવા પ્રસંગોએ ધર્મ અને અંધશ્રદ્ધાને નામે અનેક ગતકડાં થાય છે. આજના ફાધરો એ જાણે છે છતાંય એનો વિરોધ નથી કરતા. એ વિધિઓ વિશે કોઈ જ અભિપ્રાય આપ્યા વિના, વિરોધ દર્શાવ્યા વિના, ધાર્મિકવિધિ પતાવીને જતા રહે છે. લોકોને ધાર્મિક શિક્ષણ આપવાનું કાર્ય બહુ મહત્ત્વનું લેવાવું જોઈએ.

'સવાસો વરસની ધર્મસભાનાં લેખાંજોખાં જો કરવાં હોય તો કહી શકાય કે - ધર્મ અને સમાજ - બંને ક્ષેત્રોમાં ખૂબ પ્રગતિ થઈ છે. સમાજ આર્થિક, સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે ખૂબ આગળ વધી ગયો છે. પરંતુ અમારા સમયમાં સમાજ તરીકે એકતા હતી તેનો સદંતર અભાવ આજે તો છે. સમાજ પંચપ્રથાને કારણે એકસૂત્રતાથી બંધાયેલો હતો તેવું આજે નથી. બહેન, આડત્રીસ વરસ સુધી શિક્ષક અને ધર્મશિક્ષક તરીકે મિશનના કાર્યમાં કાર્યરત રહ્યો છું. આજની તારીખેય ધર્મવિભાગના દરેક કાર્યમાં હું ભાગ લઉં છું. ધર્મસભાના વિકાસ-પ્રગતિમાં કામ કરવાની તક ઈશ્વરે મને આપી તેના માટે ઈશ્વરનો આભારી છું. આર્થિક રીતે પણ સુખી છું. સંતાનો ભણીને પોતપોતાના ક્ષેત્રમાં પગભર થઈ ગયાં છે. સ્વસ્થ છું. પેન્શન મળે છે. ધર્મનું અને સમાજનું થાય એટલું કામ કરું છું. વાંચનનો શોખ છે. ધાર્મિક પુસ્તકો વાંચું છું. સંતાનોનાં સંતાનોને ઉછેરવાનું અને તેમને કેળવવાનું કામ કરી રહ્યો છું. ઈશ્વર તેની પાસે બોલાવી લે એની આવૃત્તાથી રાહ જોઉં છું.'

આગનેસ વાઘેલા